

Hattat Ahmed Rif'at Efendi'nin Tahir Baba Tekke ve Mescit Kitabesine Ait Yazı Kalıpları

YUNUS EMRE ÇELİK

Öğr. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Bursa, Türkiye yemre.munafi@gmail.com

Geliş Tarihi / Received Date : 15.04.2022
Kabul Tarihi / Accepted Date : 27.06.2022
Yayın Tarihi / Published Date : 30.06.2022

Atıf/ Cite as

Çelik, Yunus Emre. "Hattat Ahmed Rif'at Efendi'nin Tahir Baba Tekke ve Mescit Kitabesine Ait Yazı Kalıpları". *İstem* 20/39 (2022): 157-176. <https://doi.org/10.31591/istem.1137555>

Öz

Sosyal ve siyasi sahada çalkantılı fakat sanat hayatında bir o kadar müspet gelişmeleri barındıran 19. yüzyıl, Osmanlı'da hayatın her alanında islahatlar çağı olarak görünür. Hat sanatı açısından önemli sanatkarlar bu devirde yetişmiş ve sonraki çağlara etki eden tekâmül hareketleri gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve buna bağlı olarak Bektaşiliğin lağvedilmesi gibi keskin olaylar da yine bu devirde meydana gelmiştir. Takribi 18. yüzyılın sonlarında İstanbul Üsküdar'da kurulduktan sonra 1826 olaylarında yıkılan ve 1860'larda tekrar açılan, 1925'ten sonra ise tarih sahnesinden tamamen silinen Tahir Baba Tekkesi bu dönemlere şahitlik eden yapılarıdır. Bugün tekkeye ait yalnız küçük bir hazire geriye kalmıştır. Devrin bir sanatkarı olan Ahmed Rif'at Efendi tarafından yazılmış kitabe kalıpları, tekkenin varlığına ve serüvenine dair bir vesika hüviyetindedir. Bina ve kitabe bugün mevcut olmasa da metni günümüze ulaşmıştır. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi BY8363'te yer alan kitabe kalıpları, hattat ve sanat kudreti hakkında olduğu kadar yazıldığı devre ve esere ait bilgileri bugüne taşımaktadır. Çalışmada Rif'at Efendi'nin Tahir Baba Tekke ve Mescidi'ne ait kitabe metni, hat sanatı ve içerik bazında incelenmiştir. Kitabe metni yazı sanatı çerçevesinde hattatın kabiliyetini gösterirken muhtevastaki tarih ve isimler ile tekkeye dair bilgileri teyit ederek günümüze ulaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Rif'at Efendi, Hat Sanatı, Tahir Baba Tekkesi, Yazı Kalıbı, Bektaşilik.

Abstract

Calligrapher Ahmed Rif'at Efendi's Script Moulds of the Tahir Baba Dervish Lodge and Masjid Inscription

The 19th century, which was turbulent in the social and political fields, but experienced such positive developments in the art life, appears as the age of reforms in all aspects of life in the Ottoman Empire. Important artists in terms of Islamic calligraphy were educated in this period and the evolutionary movements that affected the next ages were realized. However, sharp events such as the abolition of the Janissary Corps and the abolition of Bektashism as a result also occurred in this period. Tahir Baba Dervish Lodge, which was demolished in the events of 1826 after being founded at the end of the 18th century and reopened in the 1860s and was

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). (CC BY-NC 4.0)"

completely erased from the scene of history after 1925, is one of the structures that witnessed these periods. Today, only a small burial ground of the lodge remains. The inscription moulds written by Ahmed Rif'at Efendi, a calligrapher of the period, are like a document about the existence and adventure of the dervish lodge. Although the building and inscription do not exist today, its text has survived. The inscription moulds in Konya Regional Manuscripts Library BY8363 carry the information about the period and the work in which it was written, as well as about the calligrapher and artistic power. In the study, the inscription text of Rif'at Efendi's Tahir Baba Dervish Lodge and Masjid was examined in terms of calligraphy and content. While the text of the inscription shows the talent of the calligrapher within the framework of the art of writing, it confirms the dates, names and the information about the dervish lodge and carries it to the present day.

Keywords: Ahmed Rif'at Efendi, Islamic Calligraphy, Tahir Baba Dervish Convent, Script Mold, Bektashism.

Giriş

Tarikatlar tarihinde ibretlik bir hadise olarak yer alan 1826'daki Bektâşîliğin lağvedilmesi, açık ve gizli etkileri ile uzun araştırmalara konu olacak türdendir. Karar doğrultusunda bazı tekkelerin yıkılması sonucu tarih açısından olduğu kadar mimari ve sanat tarihine dair kayıpların da yaşandığı açıktır. Ancak hat sanatının icra teknikleri, en azından kitabelerin ve buna bağlı olarak bazı bilgilerin yine de bir şekilde var olabilmesine imkân tanımaktadır. Mimari eserlerin kitabeleri kalıplar aracılığı ile yazılır. Bu doğrultuda kâğıdı muhafaza etmenin taştan daha kolay olması hasebiyle Tahir Baba Tekkesi yapı olarak yok olmasına rağmen kitabesi yazı kalıpları aracılığı ile bugüne ulaşmıştır.

Tekke hakkında çoklukla arşivlerden elde edilen bilgiler yanında özellikle Fahri Maden'in "*Çamlıca'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi*" ile Gülay Yılmaz'ın "*Bektâşîlik ve İstanbul'da Bektaşî Tekkeleri*" isimli makaleleri oldukça detaylı bilgiye sahiptir. Makalelerde ve diğer kaynaklarda, Tekke'nin serüvenine dair seneler arasında nispeten ihtilaflar yer almaktadır. Bir dönemi güçlü bir kesintiye uğrayan Bektâşîlik için ise bu çok da şaşırtıcı olmasa gerektir.

Çalışmada; Ahmed Rif'at Efendi'nin Tahir Baba Tekkesi ve mescidine ait kitabe kalıpları incelenmektedir. Artık yerinde bulunmayan dergâh ve mescide dair tarihi bir vesika hüviyetindeki bu kalıplar hem devrin olaylarını hem de dergâhın geçirdiği süreci anlatan bir kaynak olması yönünden önem arz etmektedir. Eserleri dışında hakkında geriye herhangi bir bilgi ulaşmayan bir hattatın elinden, yine günümüzde cismen var olmayan bir yapıya ait kitabe kalıplarının incelenmesi, eser ve müessirin zamanımıza tanıtılmasında bir boşluğu doldurabilir. Çalışmada, parçalar halinde yazılmış yazı kalıpları önce genel bağlamda ele alınmış; sonrasında her kalıp üzerinde durularak hattatın yazı üslubu ile eser hakkında detaylı bilgi verilmeye gayret edilmiştir.

Kitabe metninin, tarihler açısından arşiv kayıtlarından ulaşılabilen yahut tahmine dayanan bilgileri daha kesin bir surette verdiği görülmektedir. Metin, 1826'dan sonra ikinci açılış sürecine dair isimler, yer ve olaylara dair ek bir kaynak görevi görmektedir. Vesika vazifesi yanında bu kitabe kalıplarından Ahmed Rif'at Efendi ve yazı üslubunu da öğrenebilmekteyiz. Buna göre Rif'at Efendi'nin ta'lik hattında devrin üslubuna uygun bir maharetle yazı yazdığı an-

laşılmaktadır.

1. 19. Yüzyılın Siyasi-Kültürel Yapısı ve Ahmed Rif'at Efendi

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde siyasi ve sosyal açıdan çalkantılı günlerin yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkar. Devlet otoritesinin zayıflamaya başlaması ve Yeniçeri Ocağı'nın artan nüfuzu ile idare düzenini bozması; savaşlar ve dünyadaki değişen düzen, tekinsizliği artırmıştır. Yine aynı dönemde; milliyetçilik cereyanı neticesinde doğan hareketler, Batının ekonomik ve siyasi gücünü artırması, Rusya'nın Doğuda askeri olarak gelişerek bir tehdit halini alması dolayısıyla Osmanlı'da düzeni sağlamak için ıslahatlar önem kazanmıştır.¹

19. yüzyılda kronikleşmiş bir şekilde ortaya çıkan sorunların temelleri 17. yüzyıla kadar geri gitmektedir. Zira devlet bürokrasisinin oturmuş bir düzene ulaşması, aynı zamanda bu kalıplaşmış yapının menfaat temelli davranmasını doğurmuştur. 19. yüzyılın öncesi ve sonrasında ortaya çıkan meseleleri düzeltmek adına birçok yeniliklere başvurulmuştur. Fakat önceki devre nispetle 19. yüzyılda gerçekleşen ıslahatlar, sorunları ortadan kaldırması kadar Batıdan geri kalma endişesini de taşımış ve bu doğrultuda batılılaşma yönünde cereyan etmiştir.² Bu çerçevede öne çıkan en önemli isimlerden biri II. Mahmud (öl. 1255/1839)'tur.

II. Mahmud Devri, devlet düzeninin yeniden sağlanması adına yapılan köklü ıslahat hareketleriyle öne çıkmaktadır. Bu devirde, iç ve dış tehditler başta olmak üzere kaybedilen merkezi otoritenin yeniden tesisi için adımlar atılır. Bu meyanda en etkili hareket, yeniliğin karşısında güçlü bir direniş gösteren Yeniçeri Ocağı'nın 1826 senesinde kaldırılmasıdır. Ocağın ilgasına ek olarak Yeniçerilikle bütünleşerek aynı fikir yapısının savunucusu olan Bektâşilik de kaldırılmıştır. Bu ilga hareketleri ile askerî ve idarî alanda ve eğitim alanında sonraki yıllara damga vuracak Avrupaî tarzda önemli reform hareketlerinin de önü açılmış olur.³

Siyasi ve içtimai yönden karmaşa içinde olan 19. yüzyıl, sanat hayatı cihetinde ise aksine parlak bir zaman yaşamaktadır. 19. yüzyıl, özellikle hat sanatında önemli isimlerin yetiştiği bir tarihtir. Mustafa Rakım Efendi (öl. 1241/1826), Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi (öl. 1265/1849), Mehmet Şevki Efendi (öl. 1304/1887), Sami Efendi (öl. 1330/1912) ve diğerleri bu devirde kendilerini göstermiş ve geleceğe bu asırdan izler bırakmışlardır.⁴ Mustafa Rakım Efendi celi sülûste, Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi ise ta'lik yazıda önemli

¹ Burak Koçak, "Cumhuriyetin Kökenleri: On Dokuzuncu Yüzyılda Osmanlı Modernleşmesi", *İmgelem* 3/5 (2019), 214.

² Mustafa Karabulut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum", *Mecmua* 1/2 (2016), 51.

³ Kemal Beydilli, "Mahmud II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/354.

⁴ M. Uğur Derman, "Hat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/430; Ali Rıza Özcan, *Hat ve Tezhip Sanatı*, (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012), 111-116; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, (İstanbul: Yayın Matbaacılık, tarihsiz), 240; Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), .

islahatlar gerçekleştirmiştir. Bu islahatlar neticesinde yalnız levhalar değil, kitabeler de bu yüzyıldan itibaren Türk üslubuyla yüksek bir sanat seviyesine ulaşmıştır.⁵

Birçok sanatkârın yetiştiği devrin hattatlarından biri de Ahmed Rif'at Efendi'dir. Ta'lik hattında kabiliyetini aşikâr kılan eserler vermiştir. Hattatın bu yazıyla yazdığı kitabe kalıpları Konya Bölge Yazma Eserler kütüphanesi BY8363 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Eserlerindeki letafete rağmen hattat hakkında kaynaklarda net bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Rif'at Efendi'nin 19. yüzyılda yaşadığı, kitabe kalıplarındaki tarihlerden ve kitabelerin yazıldığı mimari yapılardan anlaşılmaktadır. Bu tarihlere göre 1310/1893 senesinden sonra vefat ettiği söylenebilir. Hattat, imzasında *Sünbülî el-Merkezî* ibaresine yer vererek tarikini bu yolla izhar etmektedir. *Es-Seyyid* ibaresini kullandığı imzalarıyla da seyyidliğini belirtmektedir. İmzasından öğrenilen bu bilgiler dışında hakkında kesinlik içeren başka bilgiye ulaşılamamaktadır. Ahmed Rif'at Efendi ismi; *Son Hattatlar*, *Sicill-i Osmanî* ve *Osmanlı Müellifleri*'nde⁶ geçmekte ancak vefat tarihi itibarıyla uyuşan yalnız bir isim geriye kalmaktadır. Diğer isimlerin daha önceki tarihlerde vefat etmiş olmalarına karşılık Yağlıkçızâde lakabıyla bilinen ve *Lugat-ı Târihiyye* ve *Coğrafiyye* isimli ansiklopedik eseriyle meşhur Ahmed Rifat Efendi, 1895 vefat ettiği görülmektedir.⁷ Fakat *Sicill-i Osmanî*'de ressamlığına atıf yapılsa da⁸ hiçbir kaynakta hattatlığı hakkında bilgi yoktur. Bu meyanda tarih aralığı dışında, bilgileri Ahmed Rif'at Efendi ile örtüşen bir isme rastlanmaktadır.⁹

2. 19. Yüzyılda Bektâşilik ve Tahir Baba Tekkesi

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyıldan beri süregelen yenilik arayışlarının temelindeki sebeplerden biri, Yeniçeri Ocağı'nın artan nüfuzuyla birlikte düzeni sekete uğratması ve bununla bağlantılı olarak devletin merkezi otoriteyi kaybetmesi ve idare piramidinin bozulmaya başlamasıdır.¹⁰ Ocak, bir fesat yuvası haline gelmiş, dört padişah ellerinde vefat ederek dördü dahi yine Yeniçeri isyanları neticesinde tahttan indirilmiştir.¹¹ II. Mahmud devrinde (1808-1839), bozulan otoriteyi yeniden tesis ederek iç ve dış tehditleri ortadan kaldırmak adına islahat hareketleri hız kazanmıştır. Islahat hareketinde ilk adım, yenilik karşıtlı-

⁵ Ali Alparslan, "Kitabe", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 26/81.

⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 5/1393; Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Meral Yayınevi, 1975), 3/125; Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970), 332-333.

⁷ Abdülkadir Özcan, "Ahmed Rifat Efendi, Yağlıkçızâde", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/130.

⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1393.

⁹ Yunus Emre Çelik, "Ahmed Rif'at Efendi'nin Kitabe Kalıpları Özelinde Yazı Üslubunun Tahlili", *Uluslararası Türk Kültür ve Sanatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. Nurettin Güz vd. (Ankara: Etimesgut Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2020), 1/474-488; Nihat Kağnıcı, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Celî Ta'lik Hat Levhalarının Hüsn-i Hat Sanatı Açısından Değerlendirilmesi*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 26.

¹⁰ Kemal Beydilli, "Yeniçeri", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/455.

¹¹ Ahmed Rifki, Bektaşî Sırri I-II, haz. Mahmut Yücer, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2013), 169.

ğının odağı haline gelen Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesi olmuştur.¹² Ocağın kaldırılması, Yeniçerilikle sıkı bağları dolayısı ile Bektâşilik üzerinde de güçlü bir etki meydana getirmiştir. Zira Bektâşilik; teşkilatlanma dönemi olan 16. yüzyıl itibarıyla Yeniçeri Ocağı ile tarikat adabını aşarak idari bir düzeye ulaşan sıkı bir bağ içerisinde bulunmuştur. Bu bağ gereği Yeniçeri Ocağı'na Bektaşî Ocağı denilmiş, Yeniçeri Ocağı'na daima bir Bektâşî piri atanmıştır.¹³ Siyasi hayatta etkin rol oynayan başka tarikatlar da olmasına karşılık Bektâşilik, Osmanlı devlet yapısındaki geleneksel otorite kavramına mugayir olarak padişahın otoritesini paylaşma sevdasına kapılan Yeniçerilerle organik bağı dolayısı ile kapatılmak gibi bir sonuçla karşılaşmıştır.¹⁴ Üç asırlık bir ilişkiden meydana gelen zihniyet ortaklığı, ocakla birlikte Bektâşî tekkelerinin de kapatılması hadisesini doğurmuştur. 8 Temmuz 1826 tarihinde, Sadrazam ve Şeyhü'l-İslam ile devrin meşayihinin de hazır bulunduğu bir toplantıda kapatma kararı alınmıştır. Bu karara göre altmış yıldan yeni olan tekkeler yıktırılmış, daha eski olanlar Nakşibendiler başta olmak üzere diğer tarikatlara devredilmiştir. Bektâşî şeyh ve dervişleri ise sürülmüş yahut idam edilmişlerdir.¹⁵

Bektâşiliğin ayin ve kıyafetleri ile tamamen yasaklandığı ve hor görüldüğü bu dönemde tarikat, faaliyetlerini gizliden sürdürmüş ve kendine Arnavutluk'u merkez seçmiştir. Sürgüne gönderilen Bektâşîlerin, medrese kültürünün hâkim olduğu mahallere gönderildikleri görülmektedir. Tarikat ancak II. Mahmud'un vefatından sonra yeniden canlanabilmiş ve üzerindeki baskı Tanzimat'la hafiflemiştir. Bektâşilik, bu tarihten sonra daha politik bir tavır takınmış; Jön Türkler ve masonluk gibi akımlarla iş birliği içinde olmuştur.¹⁶

Bektâşiliğe karşı sürdürülen faaliyetlerden etkilenen tekkelerden birisi Tahir Baba Tekkesi'dir. Tekke, 1213/1798 yılında El-Hac Mehmet Tahir Baba b. Ali tarafından İstanbul Üsküdar'da Çamlıca eteklerine kurulmuştur. 12 dönümlük arazisi ile en geniş sahaya sahip tekkelerden biridir.¹⁷ 1824 senesinde vefat edene kadar postnişinlik görevini sürdüren Tahir Baba, tekke haziresine defnedilmiştir. Tekkenin devamlı olabilmesi için bir vakıf tesis etmiştir.¹⁸

¹² Beydilli, "Mahmud II", 27/354.

¹³ İbrahim Altıntaş, *Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasından Sonra Bektaşî Tekkeleri ve Osmanlı Yönetimi* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 69; Beydilli, "Yeniçeri", 43/453; Gülay Yılmaz, "Bektaşilik ve İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri", *Osmanlı Araştırmaları*, 45 (2015), 107.

¹⁴ A. Yılmaz Soyer, "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Bektaşilik: Bektaşî Tekkelerinin Kapatılışı ve Bektaşiliğin Yasaklı Yılları", *Arayışlar Dergisi*, 1/2 (1999), 41.

¹⁵ Fahri Maden, "Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin Yeni Yüzyılı", 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, ed. Filiz Kılıç vd. (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 2007) 2/1038; Rüya Kılıç, "Yenileşme Döneminde Meşruiyetten Gayrimişruuluğa Bektaşilik: Otorite-İtaat-Mücadele", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2005), 171; John Kingsley Birge, *Bektaşilik Tarihi*, (İstanbul: Ant Yayınları, 1991), 89; Beydilli, "Mahmud II", 27/354. Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 159.

¹⁶ Maden, "Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin Yeni Yüzyılı", 2/1034-1047; Semih Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2018), 477.

¹⁷ Yılmaz, "Bektaşilik ve İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri", 127.

¹⁸ Fahri Maden, "Çamlıca'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2012), 1/220.

1826'daki ilga hadisesinde tekkenin haziresi hariç tüm binaları yıkılmış ve şeyhi sürülmüştür.¹⁹ Dönemin şeyhi Mehmed Baba, Tire'ye sürgün edilmiş²⁰, bir görüşe göre ise idam edilmiştir.²¹ Tanzimat'tan sonra toparlanmaya başlayan Bektâşîler, özellikle Meşrutiyet'le gücünü yeniden toplamıştır. Yeniçeriliğin yok olması, devletin tarikata karşı tavrını yumuşatmıştır. Özellikle Sultan Abdülaziz'in (ö. 1876) Bektâşîliğe yakın durması sonucu tahta çıktığı 1861 tarihi itibarıyla resmen izin verilmiş olmasa da tekkelerin faaliyetlerine müsamaha ile yaklaşılmıştır.²² Bu toparlanma sürecinde yeniden açılan tekkeler arasında Tahir Baba Tekkesi de bulunmaktadır. Tekke, Mehmed Nuri Baba'nın idaresinde yeniden ihya edilerek faaliyete geçmiştir.²³ Tekke, Nuri Baba zamanında İstanbul'un önemli merkezlerinden birine dönüşerek üst tabakadan ziyaretçiler edinmiştir. Bu vesile ile tekke, Nuri Baba Tekkesi olarak anılmaya başlanmıştır.²⁴ Postnişin olduğu dönemde çok aktif olan Nuri Baba Hacı Bektaş Velî Tekkesi'nde yaşanan çekişmelere de müdahil olmuştur. Nur Baba olarak da anılan Nuri Baba, popüleritesi sebebiyle Yakup Kadri'nin Nur Baba isimli romanına da kaynaklık etmiştir.²⁵

1892'de vefat eden Nuri Baba yerine postnişinliğe Ali Nutki Baba geçmiştir. Bu dönemde tekke büyük bir konak halini almış, Yakup Kadri ve Yahya Kemal gibi isimleri ağırlamaya başlamıştır.²⁶ Ali Nutki Baba 1936 senesinde vefat etmiştir. 1925'te "*Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması*"na dair kanun gereği Tahir Baba Tekkesi de kapanmıştır. Tekke, 1950'lerde mescidi ile tamamen yıkılmış, geriye yalnız haziresi kalmıştır.²⁷

3. Hattat Ahmed Rifat Efendi'nin Tahir Baba Tekkesi Kitabesine Ait Yazı Kalıpları

Kitabeler; dini, askeri ve sivil mimaride sıklıkla taç kapılar yanına koyulan ve bina hakkında bilgi verirken onu estetik yönden de tamamlayan unsurlardır. Kitabe metinleri İslam'ın ilk devrinde nesir iken sonradan manzum ifadelerden oluşmaya başlamıştır. Nazım, tarih düşürme sanatı ile bina yapım ya da tamir tarihlerini ebced kullanarak vermeye imkân tanımıştır. Kanuni Sultan Süleyman devrine kadar Arapça ve Farsçanın sıklıkla kullanıldığı kitabeler, 16. asırdan

¹⁹ Mehmed Es'ad, *Üss-i Zafer*, (İstanbul: Süleyman Efendi Matbaası, 1293/1876), 211; Maden, "Çamlıca'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi", 1/222.

²⁰ Altuntaş, *Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasından Sonra Bektaşî Tekkeleri*, 83; Yılmaz, "Bektaşîlik ve İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri", 128; Rifki, *Bektaşî Sırrı I-II*, 176; Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, 89.

²¹ Rifki, *Bektaşî Sırrı I-II*, 176; Maden, "Çamlıca'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi", 1/222.

²² Maden, "Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması", 2/1041-1042; Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, 463; Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, 161.

²³ Yılmaz, "Bektaşîlik ve İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri", 128; Maden, "Çamlıca'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi", 1/223.

²⁴ Maden, "Çamlıca'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi", 1/223.

²⁵ Maden, "Çamlıca'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi", 1/223-224; Mehmet Mermi Haskan, *Tarih Boyunca Üsküdar* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2001), 1/505.

²⁶ Maden, "Çamlıca'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi", 1/224-227.

²⁷ Maden, "Çamlıca'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi", 1/237; Haskan, *Tarih Boyunca Üsküdar*, 1/507.

sonra Türkçe yazılmıştır.²⁸ Yazı kalıpları ise özellikle mimari eserlere nakşolunacak yazıların evvela kâğıt üzerinde hazırlanan şablonlardır. Bu kalıplardaki harflerin kenarları iğne ile delinerek zemine göre kömür yahut tebeşir tozu ile taş, ahşap ve sair yüzeye kolayca aktarılabilmektedir²⁹.

Tahir Baba Tekkesi ve mescidi kitabeleri hattat Ahmed Rif'at Efendi'nin eserlerindedir. Tekke kitabesinde bir tarih kaydı yoktur. Tarih mısraı olan birinci mısra ise kayıp durumdadır. Bunun yanında mescit kitabesinde 1277/1860 tarihi yer almaktadır. Bu da tekkenin Nuri Baba tarafından yeniden açıldığı tarihlere denk düşmektedir. Kitabe kalıpları siyah zemin üzerine zırnık mürekkebiyle yazılmıştır. Kalıpların sağ üst köşelerinde mısraların sıra numaraları yer almaktadır. Ne yazık ki tekke kalıplarından 1, 2 ve 10 numaralı mısralar ile mescide ait 9 numaralı mısra kayıptır.

3.1. Tahir Baba Tekkesi Kitabesi

1826 Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması hadisesinde yıkılan Tahir Baba Tekkesi, 1860'larda Nuri Baba tarafından yeniden kurulmuştur. Tekkeye ait kitabede geçen "Nûrî Baba dergâh uyandırdı" ifadesi, kitabenin tekkenin ikinci açılışı için yazıldığını aşikâr kılmaktadır. Kitabe, içeriğindeki ifade ve isimlerle önemli bir vesika görevi görmektedir. Aynı zamanda dönemin ta'lik yazı üslubuna dair bir örnek teşkil etmekte; ismi kaynaklarda yer almayan hattatı hakkında da bir fikir sunmaktadır. Kitabe metni, makta beytinde bulunan mahlastan anlaşıldığı üzere şair Rezmî tarafından yazılmıştır. Ancak tezkirelerde Rezmî isminde bir 19. yüzyıl şairine rastlanmadığı için bu kısım karanlıkta kalmaktadır.³⁰ Rezmî ismine ancak 16, 17 ve 18. yüzyıllarda rastlanmaktadır.³¹

İlk beyti kayıp olan kitabenin üçüncü mısraında: "*Uyandırdı çerâğ-ı handân-ı âl-i muhtâr*" ibaresi yer almaktadır. Mısradaki *âl-i muhtâr* ifadesi ile Hz. Peygamber'in Hz. Ali r.a. üzerinden yürüyen nesline atıfla Bektâşî silsilesine işaret vardır. Yazıda, baş kısım daha sakin iken son kısımda harflerin üst üste bindiği görülmektedir. "*Muhtâr*" kelimesinde alana sığmayan ع harfi, ma'kûs olarak üste alınmış, ح harfinin noktası ise yuvarlak şekilde araya sıkıştırılmıştır. Ancak buna rağmen sondaki ن ve ل harflerinin sağladığı boşlukla satırın umumi yapısında sondaki sıkışıklık göze batmamakta ve başlangıcı ile den-

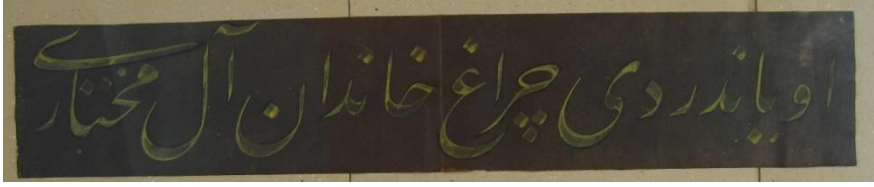
²⁸ Alparslan, "Kitabe", 26/78.

²⁹ M. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatından Seçmeler*, (İstanbul: AKM Yayınları, 2017), 63-64.

³⁰ Rıza Oğraş, *Esad Mehmed Efendi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Şâhidü'l-Müverrihîn Adlı Eserinin Metni* (Edirne: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1995); Mehmed Tevfik, *Kafîle-i Şuara*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017); Mehmed Siraceddin, *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018).

³¹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2002), 7/325; Müjgan Cunbur - Hüseyin Ağca, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2007), 7/340-341.

geli görünmektedir (Şekil 1).

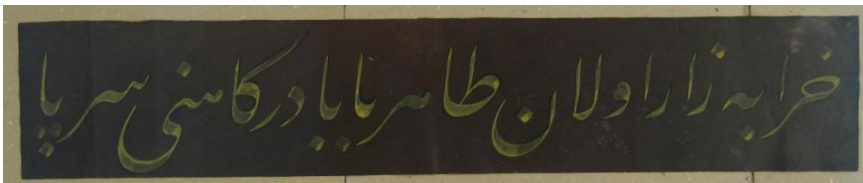
Şekil 1. *Uyandırdı çerâğ-ı handân-ı âl-i muhtârı*

“Dostlara ve âşıklara layık bir dergâhı yeniden faaliyete geçirdi” manasına gelen dördüncü mısra, kitabenin ikinci beytinin acûz, yani ikinci mısraıdır. İlk mısradaki kapalı manayı açıklayan satır, ilkinde göre daha yoğun bir görünüme sahiptir. Baştaki “ve” bağlacı, “muhib” kelimesindeki ب harfinin üzerine koyulmuş, son kısımda ی harfi yine ma’kûs olarak üste yerleştirilmiştir. Bu düzende satırda nefes aldirmek için “sezâ” kelimesinin س harfi keşideli olarak satırın ortasına alınmıştır. Böylece umumi denge sağlanmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. *Muhibb ü âşıkâna bir sezâ dergâh uyandırdı*

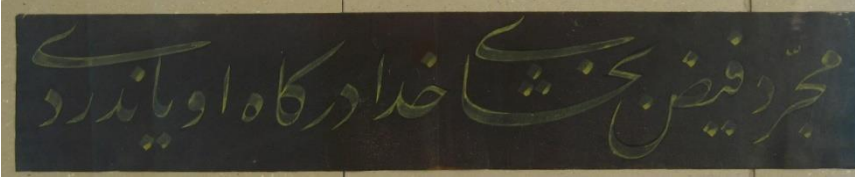
Üçüncü beytin sadr/ilk mısraı, ihtiva ettiği bilgiler dolayısı ile önemlidir. Zira “Harâbezâr olan Tâhir Baba Dergâhını...” ifadesi, kitabenin ait olduğu binayı aşikâr olarak dile getirmektedir. Tekkenin yeniden faaliyete alınmasından önce buranın yıkıldığı bu mısra ile belgelendiği gibi kitabenin bir tamir değil müceddeden kurulan bir dergâhın inşa kitabesi olduğu da buradan anlaşılmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. *Harâbezâr olan Tâhir Baba Dergâhını ser-pâ*

Beytin acûz mısraı; Harabe halinde bulunan Tahir Baba Dergâhı baştan aşağı yalnız Allah’ın bahşettiği bir yardım ile uyanmıştır/yeniden açılmıştır anlamına gelmektedir. Hattat, bu mısradaki “bahşâ-yı” kelimesinde üst üste keşideler ve tüm mısralarla uyum içerisinde kullandığı sondaki ma’kus ی harfi ile sa-

tırdaki ahengi yakalamaya çalışmıştır (Şekil 4).

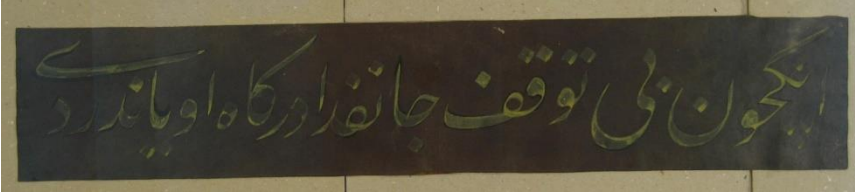

Şekil 4. Mücerred feyz-i bahşâ-yı Hudâ dergâh uyandırdı

Dördüncü beyitte anlam olarak yine Bektâşîlik silsilesine atıf bulunmaktadır. Bununla birlikte devir içinde tarikatın zor günlerine de temas vardır. Bu meydana beytin açılımı; Hz. Peygamber neslinin yolunda can vermek yaraşır, bunun için şimdi harabat olan bu dergâhı can feda etmek pahasına durmaksızın yeniden inşa etti, şeklinde olmaktadır. Beytin her iki mısraında da harf dağılımı ve denge noktasında bir noksan görünmemektedir (Şekil 5, 6).

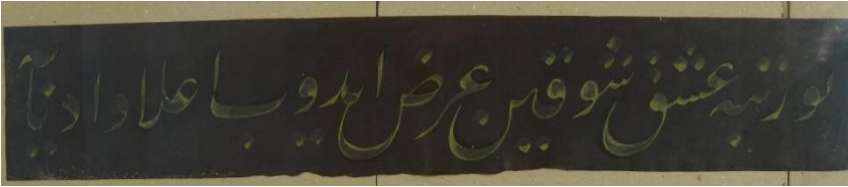

Şekil 5. Reh-i hâkinde cân virmek sezâdır âl-i evlâdın

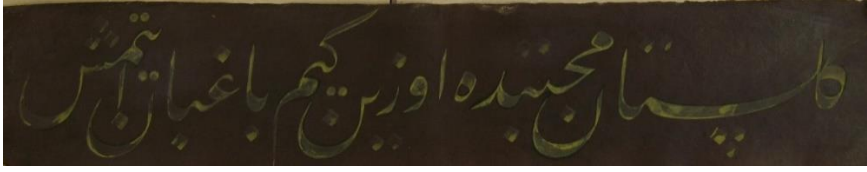
Şekil 6. Anıñün bî-tevakkuf cân-fedâ dergâh uyandırdı

Dokuzuncu mısraı muhtevi olan beşinci beytin son mısraı kayıptır. Bu nedenle mana yarım kalmaktadır. Hattat dokuzuncu mısraı harf yoğunluğunu dağıtmak için ض, ن, ق çanıkları ve devamındaki ب harfini aynı aralıklarda yerleştirmiş, baş kısımdaki nokta yoğunluğunu ise sonda bir hareke ile dengelemeye çalışmıştır (Şekil 7).

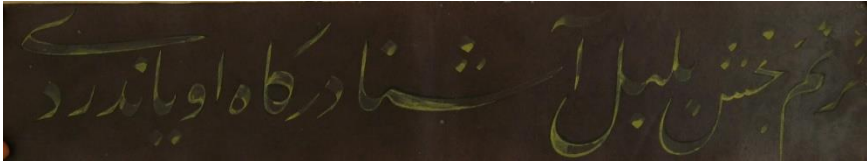
Şekil 7. Bu rütbe-i aşk şevkin arz idüp a'lâ vü ednâ

Altıncı beyitte Nuri Baba'ya bir övgü yer almaktadır. Beyit izahen; hakikatleri terennüm ederek anlatan bir bülbül mesabesinde olan Nuri Baba, muhabbet gülistanında bir bahçıvan, yani dervişler arasında gül devşiren bir bağban olarak dergâhı yeniden açmıştır, anlamına gelmektedir. Altıncı beytin özellikle ilk mısraı oldukça yoğun ve üst üste binmiş terkiplerden mürekkeptir. Satırın umumuna yayılmış hem yukardan aşağı hem de sağdan sola genişliğe bir muvazene kazandırmak adına bu mısradaki hattat, “gülistân” kelimesinde س harfine keşide vermiş; bununla doğru orantılı olarak “kim” kelimesinin üst ve alt uzantılarına karşılık sondaki “itmiş” kelimesini yukarı taşıyarak denge kurmuştur (Şekil 8).

Şekil 8. Gülistân-ı muhabbetde özin kim bağbân itmiş

Beytin ikinci mısraında “*dergâh uyandırdı*” ibaresi diğer beyitlerde olduğu gibi muntazaman tekrar edilmiştir. Baş kısımda da sıkışık bir düzen varken bu durum ortadaki ش keşidesi ile hafifletilmiştir (Şekil 9).

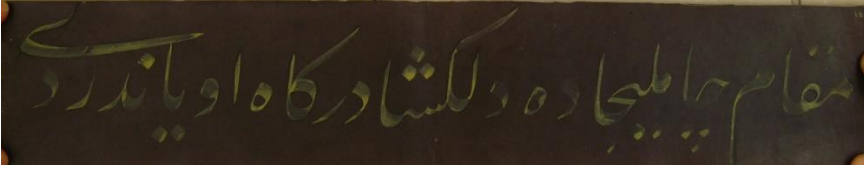

Şekil 9. Terennüm-bahş bülbül-i âşinâ dergâh uyandırdı

Kitabede tekkeye dair bilgi ihtiva eden beyitlerden biri de yedinci beyittir. Beyit; fakr (kendisindeki her şeyin Allah'a ait olduğunu bilmek) ehline bir sığınak olarak Çamlıca'da ferahlık veren bir dergâhın yapıldığını söyleyerek kitabe-yeye konu olan dergâhın yerini bildirmektedir. Bunun dışında beytin mısralarında hat sanatı itibarıyla çok özel bir durum bulunmamaktadır. Hattatın aynı disiplinle devam eden üslubu burada da okunabilmektedir (Şekil 10, 11).

Şekil 10. Gürûh-ı ehl-i fakra bir penâh melce' ü münzel

Şekil 11. Makâm-ı Çamlıca'da dilgüşâ dergâh uyandırdı

Sekizinci beyit, anlamı itibariyle Bektâşiliğin ilgâsına dair sunulan sebeplerden biri olan İslâm'a aykırılık suçlamasına bir cevap niteliği taşır gibidir. Zira beyitte; Hacı Bektaş-ı Velî'nin silsilesini yaşatmak adına İslam dini ile yücelmiş bir dergâhın açıldığı belirtilmektedir. Burada "sütûn-ı dîn-i Ahmed'le 'alâ dergâh" ibaresi, tarikatın İslâm dini hilâfına bulunmadığını, aksine onunla güçlü ve ayakta olduğunu ifade/iddia etmektedir. Mısralara bakıldığında ilk mısradaki Hazret-i Hünkâr ve ikinci mısradaki Ahmed isimlerinin, keşide ve diğer harf dağılımları ile satırların ortasına denk getirildiği görülmektedir (Şekil 12, 13).

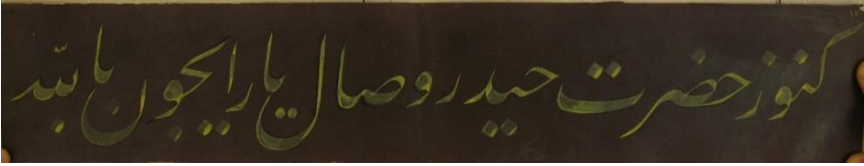

Şekil 12. Katâr-ı kârbân-ı Hazret-i Hünkâr icün münzel

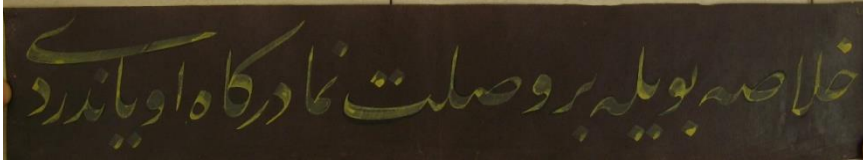

Şekil 13. Sütûn-ı dîn-i Ahmed'le 'alâ dergâh uyandırdı

İlmin kapısı olarak anılan Hz. Ali'nin hazineleri ve Hakk'a vasil olmak adına dergâhın açıldığını bildiren dokuzuncu beyit, Bektâşiliğin sert tedbirler altında kaldığı zamanlardan sonra yeniden özüne kavuşmasına atıfta bulunmaktadır. Beyitte hem ilk hem ikinci mısradaki başta sakin bir akış varken son kısım üst üste binmiştir (Şekil 14, 15).

Şekil 14. Künûz-ı Hazret-i Hayder visâl-i yâr içün billah

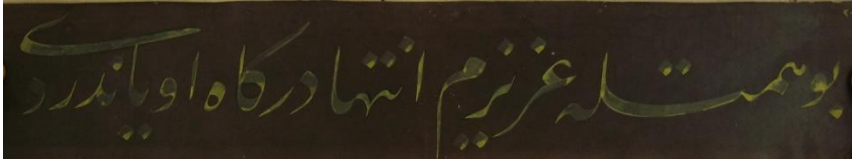

Şekil 15. Hulâsa böyle bir vuslat-nümâ dergâh uyandırdı

Hız. Peygamber'in himmeti ve Hz. Ali'nin feyzi ile dergâhın yeniden açıldığına vurgu yapan onuncu beyitte ilk dikkat çeken "Mustafâ" kelimesinin ی harfi yerine ا ile bitirilmiş olmasıdır. Kelimenin imlası yönünden bunun hatalı bir kullanım olduğu görülmektedir. Bunun dışında ortaya doğru denk gelen ی ve ض çanakları bir ahenk oluştururken mısraı satıra sığdırmak için "Âli" kelimesindeki ی harfine keşide verilmiştir (Şekil 16). İkinci mısradaki tabii bir akış varken burada da yine satır boyunu ayarlamak üzere "himmetle" kelimesinde ت harfi keşide almıştır (Şekil 17).

Şekil 16. Muhammed Mustafâ'nın himmeti feyz-i 'Âli'dir bu

Şekil 17. Bu himmetle azîzim intihâ dergâh uyandırdı

Dergâhın, semanın kıskandığı dört köşeli bir köşke benzetildiği on birinci beytin ilk mısraında harfler yoğunluk dolayısı ile sıkışık bir vaziyette yer almış, bu sebeple sondaki ی harfi makus olarak üste yerleştirilmiştir (Şekil 18). İkinci mısradaki birçok yerde olduğu gibi yine Hz. Ali'ye atıf vardır. Bu meyanda Nuri Baba'nın dergâhı yeniden açarken yardımcısının "Hazret-i Şîr-i Huda" yani Allah'ın aslanı olan Hz. Ali olduğu belirtilmektedir. İkinci mısradaki yalnız "hazret-i" kelimesinde ت harfine keşide verilmiş tabii bir akış vardır (Şekil 19).

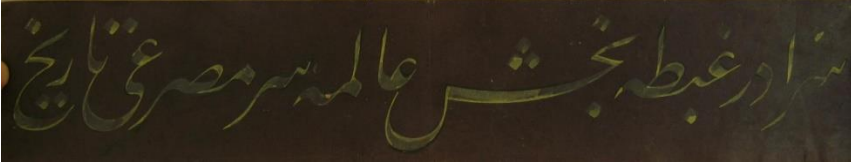

Şekil 18. Görüb çarkûşe kasrin felek reşk eyledi ammâ

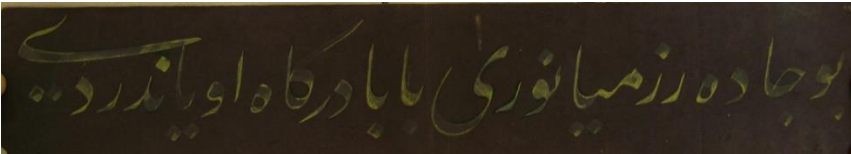
Şekil 19. Mu'îni Hazret-i Şîr-i Huda dergâh uyandırdı

Kitabenin makta' beytinde ilk elden dikkat çeken husus, sadr mısraında dergâhın açılış tarihine atıfta bulunmasıdır. Ancak mısraında, baş mısraın tarihi ihtiva ettiği belirtilmemiştir. İlk beyit kayıp olduğu için burada kesin bir tarihe ulaşılamamaktadır. Satırda "bahş" kelimesinde ش harfine keşide verilmiştir. ش harfinin satırın ortasında yer bulan çanağı sağ ve sol kısımları daha dengeli göstermiştir (Şekil 20).

Şekil 20. Sezâdır gıbta-bahş 'âleme ser-mısra'ı târîh

Taç beyitte şair, kendisini Rezmî olarak tanıtmaktadır lakin bu isme tezkirelerde ancak 16, 17 ve 18. yüzyıllarda rastlanmakta, bu isimde bir 19. yüzyıl şairinin ismi kayıtlarda yer almamaktadır. Bu durum da kitabenin kayıplar zincirine yeni bir halka eklemektedir. Sadeleştirildiğinde Ey Rezmî, Nuri Baba bu yerde dergâhı yeniden açtı manasını taşıyan mısra, sade bir akış içindedir (Şekil 21).

Şekil 21. Bu câda Rezmîyâ Nûrî Baba dergâh uyandırdı

Kitabe metni muhtevası itibariyle; neresi için yazıldığını, dergâhın yerini, kimin açtığını ve kayıp da olsa açılış tarihini içinde taşıyarak kapsamlı bir bilgi sunmaktadır. Hatta birçok mazmunla Bektâşîyye'ye ait olduğunu da açıklamakta, bunlar yanında dönem olaylarına vurgu, bazı açılardan bir nevi savunma

yapmaktadır. Hat sanatı açısından ise; satırlardaki intizam, harflerin anatomik yapısı ve tasarımsal yaklaşımlar, yazının iyi bir hattatın eseri olduğunu göstermektedir.

3.2. Tahir Baba Dergâhı Mescidi Kitabesi

1826 olaylarında alınan kararlar Bektâşî dergâhları yıktırılırken, mescit ve hazireleri bunun dışında bırakılmıştır.³² Ancak Tahir Baba Tekkesi'ne ait mescidin bu olaydan nasıl etkilendiği ya da başına ne geldiği kayıtlardan anlaşılmamaktadır. Ahmed Rif'at Efendi'nin mescide ait kitabe kalıplarının 1277/1860 tarihini taşıması, mescidin de yıkıldığı intibainı güçlendirmektedir. Ayrıca Tahir Baba Tekkesi'nin yeniden faaliyete geçmesinin 1860'larda gerçekleştiği belirlenmiş bir olay iken mescit kitabesinin tam olarak bu tarihi taşıması Nuri Baba'nın dergâhı açış tarihine dair ilk elden bir bilgi sunmaktadır.

Kitabe kalıplarından dokuzuncu mısra kayıptır. Şair mahlasının burada olması muhtemeldir. Metinde mahlas bulunmasa da tekke kitabesiyle üslup benzerliği, yine Rezmî tarafından yazıldığını düşündürmektedir.

Mescide ait kitabe metni şu şekildedir:

1a. *Habbezâ nev cami-i ferhunde-i pür-nûr kim*

1b. *Görmemiş misl ü nazîrin dîde-i çerh-i dûtâ*

2a. *Sâha-i ulyâ-yı zîbâsı makarr-ı kudsiyân*

2b. *Sahn-ı vâlâ-yı dilârâsı makâm-ı evliyâ*

3a. *Revzen-i rûşenleri mânend-i hurşîd-i felek*

3b. *Eyler âfâka hemîşe neşr-i envâr u ziyâ*

4a. *Eylemiş inşasına himmet bir âlî menkabet*

4b. *Ma'den-i lutf u semahat menba'-ı cûd u 'atâ*

5a. *(Bu mısraın kalıbı kayıptır.)*

5b. *Salâ itsem aceb mi âşıkân-ı rûma ser-tâ-pâ 1277*

Matla' beyti, "habbezâ nev câmi'..." ibaresi ile cami kitabelerinde sık rastlanan bir kalıpla başlamaktadır. Beyit sadeleştirildiğinde; ne güzel, nurlarla dolu, mübarek bir yeni cami ki benzerini alemin iki gözü de görmemiştir, anlamındadır. Mescit kitabesinde kalem hareketlerinin daha kıvrak olduğu ve ۷ ve ۸ birleşimleri gibi daha süslü hareketlerin bulunduğu göze çarpmaktadır. Kâğıtlar ise dergâh kitabesi kalıplarına nispetle daha eski bir görünüşe sahiptir. İlk mısradaki "ferhunde-i" kelimesinde ۷ harfi keşide almış, ۸, ۷ harfine bitleştirilerek hemze, üzerine küçük bir şekilde yerleştirilmiştir (Şekil 22). İkinci mısradaki ise

³² Maden, "Çamlıca'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi", 1/222.

“nazîr” kelimesinde ط harfinden ی harfine uzanan bir keşide eklenmiş ve “dîde” kelimesinde yine ه, د harfiyle birleştirilmiş, tamlama için hemze üstüne koyulmuştur (Şekil 23).

Şekil 22. Habbezâ nev cami-i ferhunde-i pür-nûr kim

Şekil 23. Görmemiş misl ü nazîrin dîde-i çerh-i dûtâ

Kitabenin ikinci beyti; caminin güzel ve ulu mekânı meleklerin başşehri, gönül süsleyen yüce harîmi evliya makamıdır, manasında binaya dair övgü sözlerinden mürekkeptir. Beytin iki mısraında س ve ی terkibi alt alta gelecek şekilde keşideli olarak yazılmıştır. Keşidelerle metnin satıra tam sığması sağlanırken iki mısra arasında bir ahenk aranmıştır (Şekil 24, 25).

Şekil 24. Sâha-i ulyâ-yı zîbâsı makarr-ı kudsiyân

Şekil 25. Sahn-ı vâlâ-yı dilârâsı makâm-ı evliyâ

Şiirin tamamına hâkim olan övgü ifadeleri üçüncü beyitte devam etmektedir. Burada mescidin revzenlerinden söz açılarak, gökteki güneş gibi daima her

tarafa nurlar ve ışıklar saçtığı benzetmesine yer verilmektedir. Bir önceki beyte benzer bir olgu burada da bulunmakta; keşideler birbirine yakın noktalarda koyularak satırlar arasında bir muvazene kurulmaktadır. Bu meyanda beytin ilk mısraında “rûşen” kelimesinin ش harfi ile ikinci mısradaki “hemîşe” kelimesinin ش harfi keşide verilerek yaklaşık aynı hizaya koyulmuştur. Yine ilk mısradaki “hurşîd” kelimesinin ش harfi ile ikinci mısradaki “ziyâ” kelimesinin ی harfi, aynı ni-zama göre ele alınmıştır (Şekil 26, 27).

Şekil 26. Revzen-i rûşenleri mânenî-i hurşîd-i felek

Şekil 27. Eyleyler âfâka hemîşe neşr-i envâr u ziyâ

Dördüncü beytin sadrında, mescidin inşasına bir menkıbenin yardım ettiği belirtilmektedir (Şekil 28). Ancak kaynaklarda mescitle ilgili neredeyse çok az bilgi olması, bu menkıbenin ne olduğu konusunu gölgede bırakmaktadır. Beytin âcüz mısraı, mescidin bir lütuf, ihsan ve cömertlik kaynağı olduğunu belirtmektedir (Şekil 29). Yazı açısından beyte bakıldığında kitabe boyunca devam eden beyitler arası dengenin burada da mümkün mertebe gözetildiği görülür. İlk mısradaki “inşasına” ifadesindeki س harfi ile ikinci mısradaki “lutf” kelimesinin ف harfi nispeten bu dengede yazılmıştır. İlk mısraın devamında yer alan “himmet” kelimesinin ت harfi ile ikinci mısradaki “semâhat” kelimesinin ت harfi yine alt alta getirilmiştir (Şekil 28, 29).

Şekil 28. Eylemiş inşasına himmet bir âlî menkabet

Şekil 29. *Ma'den-i lutf u semahat menba'-ı cûd u 'atâ*

Kitabenin makta' beytine ait ilk mısra kayıptır. Muhtemelen kayıp mısrada şairin de mahlası bulunmaktadır. İkinci mısra; baştan ayağa Anadolu âşıkclarını davet etsem şaşılacak iş değildir diyerek dergâha ait mescidin, dervişlerin mekânı olduğuna vurgu yapmaktadır. İbarenin aynı zamanda dergâhın önemi-ne de vurgu yaptığı düşünülebilir. Mısraın altında 1277 hicri (1860 miladi) tarihi de bulunmaktadır. Bu tarih, Nuri Baba'nın Tahir Baba Tekkesi'ni yeniden açtığı tarihlere oldukça yakındır. Ancak Bektâşîliğin nispeten baskıdan kurtulmasının Sultan Abdülaziz'in 1861'de tahta çıkışından sonra gerçekleştiği göz önüne alındığında kitabe tarihine ne mana verilmesi gerektiği hususunda bir şaibe doğmaktadır. Mısrada umumen harfler birbiri üstüne dizilmişken "itsem" kelimesine keşide verilmesi, diğer beyitlerde olduğu gibi burada da kayıp mısra ile arasında bir ahenk yakalanmak istendiğini düşündürmektedir (Şekil 30).

Şekil 30. *Salâ itsem aceb mi âşıkân-ı rûma ser-tâ-pâ 1277*

Buraya kadar incelenen kalıplar ışığında daha ilk bakışta Ahmed Rif'at Efendi'nin hat sanatında mahareti aşikâr olmaktadır. Bir kıstas noktası oluşturmak adına hattatın harf ve terkipleri, devrinin üstadları ile kıyas edildiğinde, bu durum kendini daha da belirgin kılmaktadır. Ta'lik hattında ekol sahibi Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin yolunu takip ettiği eserlerinde kendini göstermektedir.³³ Bir diğer noktadan devrin en büyük ta'lik üstadlarından Sami Efendi'nin yazıları ile bir kıyasa girildiğinde Rif'at Efendi'nin devrinin iyi yazan hattatlarından biri olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 31).

³³ Çelik, "Ahmed Rif'at Efendi'nin Kitabe Kalıpları Özelinde Yazı Üslubunun Tahlili", 1/486.

Şekil 31. Ahmed Rif'at Efendi (soldakiler) ile Sami Efendi'nin (sağdakiler) ta'lik yazılarının mukayesesi.

Sonuç

Mimari bir eserin künyesi hüviyetindeki kitabeler, hat sanatının önemli varlık sahalarından biridir. Bu meyanda hat-mimari ilişkisi içinde, sosyal ve siyasi sebeplerle mimari eserlerde meydana gelen tahribat yahut yıkımlarda hattın kalıp tekniği, önemli bir vesika olabilmektedir. Tahir Baba Tekkesi'nin 1826'da uğradığı yıkımın ardından geçirdiği süreç, kitabe kalıplarından okunabildiği gibi yine aynı kalıplar, 1950'lerde tekkenin tamamen yok olmasının ardından varlığına dair bir delil olarak günümüze ulaşmıştır. Kitabe kalıplarının hattatı olan Ahmed Rif'at Efendi hakkında kalıplarda yer alan tarih ve imza dışında bir bilgiye ulaşamamaktadır. Kitabe metninin şairi olan Rezmî de aynı şekilde kayıtlarda bulunmayan bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Tekke kitabesinin tarih mısraı kayıp olmasına karşılık mescit kitabesinde 1277/1860 tarihi son mısraın altına yazılmıştır. Her ne kadar bu tarih Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışından ve Bektâşîyyeye dair bir müsamaha oluşmaya başlamasından bir yıl önce ise de arşiv ve akademik çalışmalarda tekkenin ikinci açılışına dair muallakta kalan tarihlere bir mesnet noktası oluşturmaktadır.

Yazılar hat sanatı açısından incelendiğinde Ahmed Rif'at Efendi'nin devrin üslubunda ve gayet makbul yazılar yazan iyi bir hattat olduğu anlaşılmaktadır. Kitabe şairinin de iyi bir şair olduğu, vezin kullanımı ve mazmunlar cephesinden belli olmaktadır. Ancak Yakup Kadri'nin Nur Baba romanına dahi konu olacak kadar önemli olan bir yapıya hizmet etmiş bir hattat ve şairin neden bir muamma sisi ardında kaybolduğu merak konusudur. Özellikle mescit kitabesi, daha özenli bir görünüm arz etmektedir. Burada daha müzeyyen terkipler kullanıldığı gibi keşidelerle de satırlar arasında görsel bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte mescit kitabesindeki ifadeler, sıradan bir kitabe metnidir. Tekke kitabesi yazı olarak her ne kadar aynı özeni taşıyor görünse de

metni itibariyle tarihi ve sosyolojik ifadelerle daha incelikli ibareleri barındırmaktadır. Tekke kitabesinde üç (1, 2 ve 10. mısralar), mescit kitabesinde bir (9. mısra) satır kayıp da olsa günümüze taşıdığı bilgilerle kalıplar, tarih sahnesinde gizli kalmış bir hattat ve şairi bugüne tanıtmaktadır. Ta'lik yazıda güzel eserler veren ancak kaynaklarda adı geçmemiş olan Ahmed Rif'at Efendi'nin buradaki eserleri, hat tarihinin yazımında belli isimlerin ötesine geçen titiz çalışmaların gerekliliğini göstermektedir. Bunun yanında bizzat binalarda mevcut kitabeler dışında kitabe kalıplarının hususiyetle araştırılmasının, hat sanatı ve sanat tarihi açısından önemli kazanımlar getireceği düşünülmektedir.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynaklar

- » Ahmed Rifki. *Bektaşî Sırrı I-II*, nşr. Mahmut Yücer, İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.
- » Alparslan, Ali. "Kitabe". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 26/76-81. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- » Alparslan, Ali. *Osmanlı Hat Sanatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- » Altuntaş, İbrahim. *Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasından Sonra Bektaşî Tekkeleri ve Osmanlı Yönetimi*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- » Beydilli, Kemal. "Mahmud II". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 27/352-357. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- » Beydilli, Kemal. "Yeniçeri", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43/450-462. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- » Birge, John Kingsley. *Bektaşilik Tarihi*. İstanbul: Ant Yayınları, 1991.
- » Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*. 3. Cilt. İstanbul: Meral Yayınevi, 1975.
- » Ceyhan, Semih. *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2. Basım, 2018.
- » Cunbur, Müjgan - Ağca, Hüseyin. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. 7. Cilt. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2007.
- » Çelik, Yunus Emre. "Ahmed Rif'at Efendi'nin Kitabe Kalıpları Özelinde Yazı Üslubunun Tahlili". *Uluslararası Türk Kültür ve Sanatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. Nurettin Güz vd. 1/474-488. Ankara: Etimesgut Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2020.
- » Derman, M. Uğur. "Hat". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 16/427-437. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- » Derman, M. Uğur. *Türk Hat Sanatından Seçmeler*. İstanbul: AKM Yayınları, 2017.
- » Haskan, Mehmet Mermi. *Tarih Boyunca Üsküdar*. 1. Cilt. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2001.
- » İnal, Mahmut Kemal. *Son Hattatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- » Kağnıcı, Nihat. *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Celî Ta'lik Hat Levhalarının Hüsn-i Hat Sanatı Açısından Değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- » Kara, Mustafa. *Din Hayat Sanatı Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 5. Basım, 2013.
- » Karabulut, Mustafa. "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum". *Mecmu'a* 1/2 (2016), 49-65.
- » Kılıç, Rüya. "Yenileşme Döneminde Meşruiyetten Gayrimeşruluğa Bektaşilik: Otorite-İtaat-Mücadele". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2005), 169-185.
- » Koçak, Burak. "Cumhuriyetin Kökenleri: On Dokuzuncu Yüzyılda Osmanlı Modernleşmesi". *İmgelem* 3/5 (2019), 207-237.
- » Maden, Fahri. "Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin Yeni Yüzyılı". 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*. ed. Filiz

- Kılıç vd. 2/1033-1059. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 2007.
- » Maden, Fahri. "Çamlica'da Bir Erenler Durağı: Tahir Baba Tekkesi". *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII.* ed. Süleyman Faruk Göncüoğlu. 1/220-250. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2012.
 - » Mehmed Es'ad. *Üss-i Zafer*. İstanbul: Süleyman Efendi Matbaası, 1293/1876.
 - » Mehmed Siraceddin. *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
 - » Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*. 5. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
 - » Mehmed Tevfik. *Kafîle-i Şuara*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
 - » Oğraş, Rıza. *Esad Mehmed Efendi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Şâhidü'l-Müverrihin Adlı Eserinin Metni*. Edirne: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1995.
 - » Özcan, Abdülkadir. "Ahmed Rifat Efendi, Yağlıkçızâde". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 2/130-131. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
 - » Özcan, Ali Rıza. *Hat ve Tezhip Sanatı*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.
 - » Rado, Şevket. *Türk Hattatları*. İstanbul: Yayın Matbaacılık, tarihsiz.
 - » Soyler, A. Yılmaz. "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Bektaşilik: Bektaşî Tekkelerinin Kapatılışı ve Bektaşiliğin Yasaklı Yılları". *Arayışlar Dergisi* 1/2 (1999), 35-66.
 - » *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. 7. Cilt. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002.
 - » Yılmaz, Gülay. "Bektaşilik ve İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri". *Osmanlı Araştırmaları* 45 (2015), 97-136.